

7. АНАЛІТИКА

Марія Іванівна Замелюк,
кандидатка педагогічних наук,
старша викладачка кафедри
теорії та методики дошкільної освіти,
КЗВО «Луцький педагогічний коледж»
Волинської обласної ради,
м. Луцьк, Україна

 <https://orcid.org/0000-0001-6352-7908>

УДК 373.2.016.503

DOI: [https://doi.org/10.63437/3083-6425-2025-3\(98\)-14](https://doi.org/10.63437/3083-6425-2025-3(98)-14)

ІСТОРИЧНА РЕТРОСПЕКТИВА ПОГЛЯДІВ ПЕДАГОГІВ НА ПРИРОДНИЧО-ЕКОЛОГІЧНЕ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Анотація.

У статті розглянуто ідею гармонійного розвитку дитини в єдності з природою, що пронизує педагогіку століттями. Видатні педагоги минулого, зокрема Ф. Фребель, М. Монтесорі, К. Ушинський, О. Сухомлинський, приділяли особливу увагу природничо-екологічному вихованню. Зазначено, що сучасні педагоги мають використовувати весь потенціал цієї ідеї для розвитку гармонійної особистості, яка здатна жити в гармонії з природою.

Ключові слова: Ф. Фребель; М. Монтесорі; К. Ушинський; О. Сухомлинський; принцип природовідповідності; історико-педагогічний досвід; екологічне виховання; діти дошкільного віку.

Криза сучасної культури, що тісно пов'язана з екологічною деструкцією, потребує переосмислення людської сутності та мобілізації глибинних особистісних ресурсів індивіда. Формування нової культурної парадигми має спиратися на цінності, що є співзвучними з природними законами та глобальними екологічними імперативами. У цьому контексті на педагогів покладається важлива місія – сприяти утвердженню та передачі цінностей нової, природовідповідної культури. Водночас остаточне визначення змісту ціннісних орієнтирів, а також ступеня їх інтеграції в освітній процес, нині залишається відкритим і потребує подальшого науково-педагогічного осмислення. Отже, необхідно переосмислити сформовані теоретичні підходи до виховання та досвіду його практичного здійснення в контексті сучасних наукових концепцій.

Наразі виникли потреби і передумови для використання розробок екогуманітарної парадигми як основи корекції освіти, стимулювання процесу становлення культури, відповідної сутності людини і можливостям природи. Ключову роль, відповідно до розробок екогуманітарної проблематики, набуває екологічна культура – новий сенс і нова якість культури суспільства та особистості. Людство ніколи не стояло так близько до розуміння

домінантної ролі екологічної культури для збереження і прогресивного розвитку людської цивілізації та пріоритетної ролі освіти в цьому процесі. Це актуалізує проблему підготовки фахівців, які володіють екологічною культурою і готові до її розвитку в інших членів соціуму. Ідеться насамперед про педагогів, тому потрібне внесення відповідних доповнень і корективів в освітній процес [2].

У педагогічних вченнях декількох століть простежуються ідеї природо- і культуровідповідності виховання, які виражають прагнення розглядати процес освіти з позицій цілісності людської особистості, єдності людини і природи.

Ідея гармонійного розвитку дитини в єдності з природою та культурою – одна з найдавніших і найактуальніших у педагогіці. Вона пронизує педагогічні вчення різних епох і культур.

В історичному контексті виділяємо такі:

– антична педагогіка: видатні мислителі Стародавньої Греції та Риму – Сократ, Платон, Арістотель – підкреслювали важливість гармонійного розвитку особистості, тісного зв'язку людини з природою і суспільством;

– Януш Корчак: польський педагог ХХ століття, який відстоював ідею поваги до дитини

як особистості, її права на самовираження та розвиток;

– сучасні гуманістичні педагогіки: розмаїті напрями сучасної педагогіки, такі як вальдорфська педагогіка, вчення Ф. Фребеля, М. Монтесорі, К. Ушинського, О. Сухомлинського, зорієнтовані на розвиток дитини як цілісної особистості в гармонії з природою.

Зокрема Ф. Фребель одним із перших інтерпретував концепцію органічної еволюції в контексті педагогіки, інтегрувавши її у власну освітню систему як на рівні розуміння природи, так і у практиці виховання. Його філософське світобачення, наближене до пантеїстичного, зумовило специфічне трактування природознавства як цілісного процесу, аналогічного розвитку та становленню людської особистості. Так, Ф. Фребель розглядав явища зовнішнього світу як вияв внутрішнього духовного життя, просвіченого божественною сутністю, а саму природу сприймав як форму божественного одкровення. У його світоглядній системі природа постає творінням Бога, а розвиток як природи, так і людини відбувається за єдиними універсальними законами, відмінними лише за рівнем прояву та складності.

Особливу увагу Ф. Фребель приділяв необхідності залучення дітей до пізнання природи з наймолодшого віку. Він вважав, що саме спільна дослідницька діяльність у природному середовищі сприяє формуванню тісного емоційного та інтелектуального зв'язку між педагогом і дитиною.

В основу своєї педагогічної теорії Ф. Фребель поклав розуміння розвитку як безперервного процесу розкриття божественної суті людини, його потягів, інстинктів у творчій самодіяльності (у мові, іграх, будівництві, образотворчій та трудовій діяльності). Пізнання науковець розумів як процес пробудження «дрімаючих» внутрішніх сил шляхом сенсорного досвіду та фізичних рухів, а мету виховання – розвиток природних здібностей людини [3].

У праці «Виховання людини» Ф. Фребель наголошує, що на початкових етапах життя освітні впливи: виховання, навчання та наука мають здійснюватися в м'якій, ненав'язливій формі, уникаючи директивності, авторитарності чи примусу. Підґрунтям своєї педагогічної системи він вважав природовідповідне виховання, що ґрунтується на спостереженні за зразками і явищами природи та передбачає забезпечення дитині умов для вільного і гармонійного розвитку.

Насамперед Ф. Фребель одним із перших звернув увагу на виняткову природну допитливість дитини, наголошуючи на необхідності терплячого ставлення до її повторних запитань, щоб не приглушити інтерес до пізнання. Учений також акцентував на позитивному впливі систематичних прогулянок із дітьми, розглядаючи їх як важливий чинник розвитку та виховання.

На думку Ф. Фребеля, короткі подорожі та триваліші прогулянки мають сприяти формуванню в дитини здатності сприймати навколишнє середовище як цілісне утворення. Через безпосередній досвід взаємодії з природою дитина навчається цілісному сприйняттю місцевості, усвідомлює її природну єдність і взаємозв'язки між її елементами. Дитина повинна вивчити свою долину, потім сусідні, досліджувати свій струмочок або річку від витoku до гирла, піднятися на найвищі вершини, тобто робити це за допомогою безпосередніх спостережень речей природи, а не за допомогою словесних пояснень і понять, для яких у дитини нема образів. Спочатку в ній виникатиме невиразне уявлення, а згодом дедалі ясніше розвиватиметься велика думка про внутрішній і живий зв'язок всіх речей і явищ у природі. Окрім того, у дитини формується спостережливість стосовно предметів природи і зовнішнього світу, вона вчиться звертати увагу і думати [3].

У праці «Дитячий сад», у XVIII томі «Сади дітей в дитячому садку» Ф. Фребель зауважує, що в кожному дитячому садку (закладі дошкільної освіти) має бути садок для дітей (автором описано форму, розміри, розташування). Сад має бути для того, щоб дитина доглядала за природою. Сад символізує ставлення дитини до своєї сім'ї, тому це не лише розвиває, а й виховує, повчає. Дитина пізнає природу в порівнянні (порівнюючи плоди і рослини, що стоять поруч, пізнає їх властивості). У процесі догляду за власною грядкою дитина виявляє прагнення до досягнення кращих результатів, що стимулює її активність і відповідальність. За старанність вона має отримувати схвальну оцінку, тоді як у разі недбалого ставлення до праці – коректне зауваження чи осуд, що виконує виховну функцію [3].

У праці «Будинок дитини» М. Монтесорі виділяє низку положень, які розкривають вплив природи на життя дитини:

1) приступаючи до спостереження природи, дитина поступово починає піклуватися про живі істоти;

2) дитина самостійно вчиться передбачливості, коли дізнається, що життя рослин і тварин залежить від її турботи про них;

3) у процесі трудової діяльності на природі діти поступово засвоюють навички терплячого й уважного спостереження. Висаджування насіння, очікування його проростання, спостереження за першими паростками та етапами росту, цвітіння та формування плоду сприяють розвитку вміння помічати динаміку змін, здійснювати порівняння, доходити висновків. Такий досвід сприяє формуванню внутрішньої врівноваженості та емоційної стабільності дитини;

4) дитина повинна слідувати за природним шляхом розвитку людства [2].

З метою забезпечення повноцінного природовідповідного виховання при Будинках дитини

мають бути створені відповідні умови: утримання свійських тварин, облаштування городніх ділянок або квітників. У деяких закладах передбачено наявність акваріумів із рибками, голуб'ячень, декоративної птиці, садів або земельних ділянок для догляду за рослинами. У разі обмежених можливостей цю функцію можуть виконувати квіткові горщики на терасах, а також виткі рослини на стінах. Як і Ф. Фребель, М. Монтесорі наголошує, що навіть найскромніший природний об'єкт (наприклад, квітка в горщику на підвіконні) може відігравати важливу роль у формуванні у дітей емоційно-ціннісного ставлення до природи.

У праці «Вправи з Монтесорі-матеріалом» у розділі «Космічне виховання» педагог зазначає, що центральною ідеєю космічного виховання є пізнання людини в усій її різноманітності та складності, її місця в культурі, історії, природі. Дослідниця М. Монтесорі розробила спеціальні заняття, основу яких становлять вправи, досліди, тобто дошкільнятам пропонувався інструмент самостійного пізнання природи. Наприклад, переливання води з метою ознайомлення з її властивостями, орієнтування в навколишньому світі; догляд за зрізаними квітами з метою формування уявлень про способи складання букетів, усвідомлення необхідності води для життя рослин; розвиток естетичних почуттів, координації рухів тощо [4].

Сучасна дошкільня педагогіка розглядає ознайомлення дітей із природою як один із засобів гармонійного розвитку особистості дитини.

Науковці (А. Боднар, В. Войтко, М. Гончаров, М. Гриценко, О. Губко, Н. Калениченко, І. Копачов, А. Макаренко, Б. Мітюров, М. Рибаківа, В. Сухомлинський, Є. Сявак, Н. Харченко та ін.) зверталися до історичного досвіду, педагогічної спадщини К. Ушинського задля переосмислення та творчого втілення його ідей в освіту та виховання підростаючого покоління [1; 2; 4].

Саме через взаємодію людини та природи, розуміння та усвідомлення педагогами важливості впливу природного середовища на дитину, її навчання і виховання відбувається загальний розвиток і формування особистості. Адже природа дає «різносторонній розвиток усім духовним здібностям: зближаючи людину з природою, вона наповнює її уяву безмежно різноманітними враженнями і формами; на кожному кроці висуваючи незліченні завдання, збуджує увагу і допитливість; подаючи найскладніші та найзаплутаніші відношення явищ, розвиваючи силу аналізу та тямущість; підкреслюючи щохвилини в усьому непопурний закон, дає думці рух до вищих теоретичних або філософських висновків, то величезністю явищ, то грацією, розкішним і блискучим живописом, розвиваючи глибоке почуття краси і напоюючи його релігійним благоговінням» [4].

Зокрема К. Ушинський стверджував, що природа є першоджерелом реальних вражень, близь-

ких дитині. Адже логіка (наочна і неспростовна) природи – найдоступніша для дітей дошкільного віку. Ознайомлення з природою дає змогу наочно та практично засвоювати причини і наслідки, доходити висновків, розвивати мову [2].

Насамперед К. Ушинський вказував на доцільність використання природи з метою розумового розвитку дітей, де розробляються питання змісту знань дітей про природу, розвитку їхніх пізнавальних здібностей і сенсорики, мовлення, як засобу естетичного виховання дітей для формування естетичних почуттів і художніх вмінь. У моральному вихованні дітей, де дедалі більше починає виділятися в окремий напрям проблема екологічного виховання дітей дошкільного віку [4].

Окремі твори науковця розкривають методи ознайомлення дітей із природою. Серед наочних методів важливу роль відіграють спостереження, адже вони збуджують самостійну думку дитини, розвивають допитливість, мислення, мовлення. Важливим засобом також виступає художня література (зокрема, казки, загадки, приказки, прислів'я), яка допомагає розширити уявлення дітей про навколишній світ і природу.

У педагогічному доробку К. Д. Ушинського, зокрема в оповіданні «Як сорочка в полі виросла», праця розглядається як важливий засіб підготовки підростаючого покоління до самостійного життя. Вона має формувати вольові риси характеру, прищеплювати дисципліну, сприяти зміцненню фізичного та духовного здоров'я дитини. Через трудову діяльність (працю) діти набувають уявлень про світ природи, сезонні зміни, життя тварин і водночас засвоюють морально-етичні орієнтири. Праця, на думку педагога, надає сенсу та краси життю людини, а її завершення дарує радість і заслужений відпочинок, що влучно сформульовано в народному прислів'ї: «Скінчив діло – гуляй сміло» [4].

В оповіданні «Історія однієї яблуньки» описано процес росту рослини (життєвий цикл) від насіння до дорослої деревини: як проростало насіннячко «пустило вниз корінчик, а доверху вигнало два перших листочки», як «з-поміж листочків вибігла стебелінка з брунькою, з якої виростили зелені листочки». У творах «Бішка», «Васька» представлені тварини з характерною для них поведінкою і в тій життєвій «ролі», яка є невіддільною їх ознакою від природи. Пізнання світу природи також подано в оповіданні «Як сорочка в полі виросла». Це цікава розповідь про те, як ріс у полі льон, як він синьо-синьо цвів, а потім з нього виготовляли куделі, з яких робили нитки, а потім ткали з них полотно, з якого шили сорочки. Письменник вчить дітей поважати і любити працю, особливо працю селянина [2].

Оповідання «Гадюка» вчить дитину як самостійно робити правильний вибір стосовно того, що добре, а що погано, що можна робити, а що не треба. У творі йдеться про різні випадки, коли

гадюка кусала тварин і людей. Натомість оповідання «Вмій почекаати» змушує замислитися дітей над своїми вчинками.

Зокрема К. Ушинський уміло застосовує прийоми не казкових інакомовлень (коли під маскою птахів і звірів діють люди), а цікавих історій – діти розмовляють із комахами, пташками, звірами («Діти в лісі»). Письменник у цікавій формі розповідає про явища природи («Ранкове проміння») [2].

Отже, формування початкового (об'єктного) уявлення про світ природи і світ людини автор вирішує за допомогою текстів, уривків, що описують об'єкти та явища природи, тварин, рослини, мінерали, пори року, міста, річки тощо.

Підсумовуючи, педагог підкреслював значущість використання природи у вихованні та навчанні дітей дошкільного віку. Зокрема, він:

- вважав неможливим здійснення початкового навчання без опори на природу;

- називав природу «всерозвиваючою» і розкривав можливості її використання для всебічного виховання дітей;

- підкреслював, що природа є першоджерелом реальних вражень, а «логіка природи – найдоступніша для дітей логіка, наочна та неспростовна»;

- використовував природознавчий матеріал у своїх працях «Рідне слово» та «Дитячий світ», де головним методом вважав спостереження, під час якого варто використовувати порівняння;

- створював цікаві літературні твори для дітей, у яких просто і доступно розкривав світ природи, у простих розповідях і поясненнях підкреслював, що природа виступає засобом виховання любові до Батьківщини [1; 2; 4].

Таким чином, проблема екологічної освіти, започаткована прогресивними закордонними педагогами і просвітителями, завжди була центральним питанням виховання. Особлива увага приділялася використанню природи як засобу розумового, морального та естетичного виховання.

У вітчизняній педагогіці внесок належить В. Сухомлинському, який розробив концепцію «відкритої» педагогічної системи у тісному зв'язку з природним середовищем.

Педагог неодноразово підкреслював, що природа сама по собі не має магічного впливу на дитину, а стає чинником виховання лише в умілих руках педагога. Створена ним «книга природи» є своєрідною програмою розвитку дітей у процесі організованої взаємодії з природним середовищем.

Специфіка процесу екологічного виховання полягає в орієнтованості дитини на навколишній світ. Орієнтація на зовнішній світ постає провідною щодо внутрішнього світу. Протиріччя, що виникають між внутрішньою сутністю особистості (інтересами, потребами тощо) і необхідністю порівняння «внутрішнього» з «зовнішнім» оточенням, включаючи природне середовище, ста-

ють потужною специфічною рушійною силою процесу екологічного виховання [1].

З метою активізації розумової діяльності дітей педагог радив створювати сприятливе освітнє середовище. Він рекомендував облаштовувати спеціальні осередки або навіть окремі приміщення, де зібрані предмети та об'єкти, що здатні викликати пізнавальний інтерес, стимулювати допитливість і спонукати дітей до мислення та дослідницької активності.

Так, В. Сухомлинський пропонував вивісити ілюстрації, у яких відображено життя народів нашої планети. Атмосфера цих куточків, у яких постійно відбуваються зміни, приваблювала дітей, пробуджувала їхню допитливість, активізувала розумову діяльність. Пробудження інтересу до навколишнього світу – це важливий крок у становленні мислення дітей. Завдяки цьому дошкільнята починають ставити запитання: *Чому? А що буде, якщо зробити так? А що станеться, якщо вчинити інакше?*

На запитання дітей необхідно вміти правильно відповідати: по-перше, щоб їм було цікаво; по-друге, враховувати доступність відповіді відповідно до віку; по-третє, відповідь має мотивувати на подальший інтерес дітей до оточуючого їх світу [1].

Читання науково-популярних книг, прослуховування лекцій, участь в різного роду конференціях, виступах, бесідах – усе це допомагає становленню людини як повноправного члена суспільства. «Уроки під блакитним небом» залишали у дітей незабутні враження – білі, пухнасті хмари були для них світом дивовижних відкриттів. Так, В. Сухомлинський розробив морально-естетичні уроки, комплексну програму «виховання красою» з опорою на цінності світу природи.

У книзі «Серце віддаю дітям» важливого значення педагог надавав природі як засобу фізичного, розумового, морального та естетичного виховання. Для реалізації виховного потенціалу природного оточення організував «школу під голубим небом». Важливими формами роботи були прогулянки та екскурсії в природу, які В. Сухомлинський називав «подорожами до джерел думки і слова», «уроками мислення серед природи», вважав, що природа допомагає дітям зрозуміти велич людської праці.

Милювання красою – це «лише перший паросток доброго почуття, яке треба розвивати, перетворювати в активне прагнення до діяльності» [1; 3]. Для реального втілення цього положення в дію В. Сухомлинський пропонує створити живий куточок, де діти візьмуть участь у догляді за тваринами, організувати «пташину і звірячу лікарню», висаджувати дерева. Щоб дитина навчилася розуміти природу, відчувати її красу, читати її мову, берегти її багатства, потрібно прищеплювати всі ці почуття з раннього віку. Він писав: «Досвід показує, що добрі почуття повинні йти своїм корінням у дитинство, а людяність, доброта, ласка, доброзичливість народжується в турботах, хвилюваннях про красу навколишнього світу» [3].

Отже, в екологічній концепції виховання, розробленій В. Сухомлинським, центральне місце посідає формування в дітей позитивних емоцій від спілкування з природою, що має вирішальне значення для їхнього духовного розвитку. Ключовими умовами виховання є глибоке пізнання та осмислення рідного краю, розвиток емоційної чутливості до об'єктів природи, а також безпосередню практичну діяльність, спрямовану на взаємодію з ними.

Наше дослідження не вичерпує всіх аспектів порушеної проблеми. Подальшого вивчення потребують психолого-педагогічні особливості формування в дітей дошкільного віку природничо-екологічної компетентності.

Використані літературні джерела

1. Белан Г. Сучасні наукові підходи до вивчення спадщини В. О. Сухомлинського: типологічний концепт. *Науковий вісник Миколаївського національного університету ім. В. О. Сухомлинського*. 2014. № 1 (47). С. 26–31.

2. Замелюк М., Стець С. Природа в педагогічній спадщині К. Ушинського. *Актуальні ідеї К. Д. Ушинського в контексті навчання й виховання української молоді: зб. матеріалів Четвертих педагогічних читань здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності «Початкова освіта» та науковців-дослідників психолого-педагогічної спадщини Ушинського (Луцьк, 27 лют. 2020 р.)*. Луцьк: Волиньполіграф, 2020. С. 89–92.

3. Кравець Н. Екологічне виховання дітей дошкільного віку: дефінітивно-понятійна сутність проблеми. *Освітній простір України*. 2016. № 7. С. 131–138.

4. Марченко А. Педагогічні ідеї Фрідріха Фребеля. *Персоналії у науково-педагогічному дискурсі: матеріали наук.-практ. конф. здобувачів першого (бакалавр.), другого (магістер.), третього (освіт.-наук.) рівнів вищ. освіти, (Харків, верес. 2022 р.)*. Харків, 2022. С. 61–63.

5. Лисенко Н. Еко-око: дошкільник пізнає світ природи: навчально-методичний посібник. Київ: Слово, 2015. 352 с.

6. Онопрієнко В., Походня Е. Екологічна освіта та виховання в дошкільних дитячих закладах. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2018. № 5. С. 327–341.

References

1. Bielani, H. (2014). Suchasni naukovi pidkhody do vyvchennia spadshchyny V. O. Sukhomlynskoho: typolohichniy kontsept [Modern scientific approaches to the study of V. O. Sukhomlynskyi's heritage: A typological concept]. *Naukovyi visnyk Mykolaivskoho natsionalnoho universytetu im. V. O. Sukhomlynskoho – Scientific Bulletin of Mykolaiv National University named after V. O. Sukhomlynskyi*, 1(47), 26-31. [in Ukrainian].

2. Zameliuk, M., & Stets, S. (2020). Pryroda v pedahohichnii spadshchyni K. Ushynskoho [Nature in the pedagogical heritage of K. Ushynskyi]. *In Aktualni idei*

K. D. Ushynskoho v konteksti navchannia y vykhovannia ukrainskoi molodi – Topical ideas of K. D. Ushynskyi in the context of teaching and educating Ukrainian youth: Proceedings of the Fourth Pedagogical Readings of students of the first (Bachelor's) level of higher education in the specialty "Primary Education" and researchers of the psychological and pedagogical heritage of Ushynskyi (Lutsk, February 27, 2020). Lutsk. (P. 89-92). [in Ukrainian].

3. Kravets, N. (2016). Ekolohichne vykhovannia ditei doshkilnoho viku: definityvno-poniatiina sutnist problemy [Environmental education of preschool children: Definitional and conceptual essence of the problem]. *Osvitnii prostir Ukrainy – Educational Space of Ukraine*, 7, 131-138. [in Ukrainian].

4. Marchenko, A. (2022). Pedahohichni idei Fridrikha Frebelia [Pedagogical ideas of Friedrich Fröbel]. *Personalii u naukovo-pedahohichnomu dyskursi – Personalities in the scientific and pedagogical discourse: Proceedings of the scientific-practical conference of students of the first (Bachelor's), second (Master's), and third (Educational-Scientific) levels of higher education (Kharkiv, September 2022)*] Kharkiv. (P. 61-63). [in Ukrainian].

5. Lysenko, N. (2015). Eko-oko: Doshkilnyk piznaie svit pryrody [Eco-eye: A preschooler explores the world of nature]. Kyiv. 352 p. [in Ukrainian].

6. Onopriienko, V., & Pokhodnia, E. (2018). Ekolohichna osvita ta vykhovannia v doshkilnykh dytiachykh zakladakh [Environmental education and upbringing in preschool institutions]. *Pedahohichni nauky: teoriia, istoriia, innovatsiini tekhnologii – Pedagogical Sciences: Theory, History, Innovative Technologies*. 5, 327-341. [in Ukrainian].

Zameliuk Mariia, Candidate of Pedagogical Sciences, Senior Lecturer of the Department of Theory and Methods of Preschool Education, "Lutsk Pedagogical College", Lutsk, Ukraine

HISTORICAL RETROSPECTIVE OF EDUCATORS' VIEWS ON NATURAL AND ECOLOGICAL EDUCATION OF PRESCHOOL CHILDREN

Summary.

The idea of natural and ecological education has deep historical roots and remains relevant today. Modern teachers should use the full potential of this idea to develop a harmonious personality capable of living in harmony with nature.

The purpose of our study is to substantiate the historical retrospective of the views of teachers (F. Froebel, M. Montessori, K. Ushinsky, O. Sukhomlynsky) on the natural and ecological education of preschool children

F. Froebel's philosophy of education was based on the idea of the unity of man and nature. Froebel's main ideas: a child is not an empty vessel that needs to be filled with knowledge, but an active researcher of the world around him. Through play and activity, a child learns the world,

learns to interact with other people, develops imagination, thinking, and speech; emphasized the importance of a child's direct contact with nature; created special didactic natural materials – “gifts” that helped children develop creative abilities, imagination, and constructive thinking.

M. Montessori developed an education system based on the child's self-development. The materials she created, such as sensory boxes, allowed children to learn about the world through touch, hearing, and vision, while developing a sense of curiosity and respect for the environment.

K. Ushinsky's pedagogical system was based on the idea of the unity of man and nature, as well as on the need to form a child's respect for the world around them. The advantages of natural and ecological education according to K. Ushinsky: health (staying in the fresh air strengthens immunity, improves vision); development of cognitive processes (observation, comparison, analysis – all this

develops thinking, memory, attention); formation of values (educates respect for nature, responsibility for one's actions); emotional development (contributes to the development of emotional intelligence, relieves stress).

O. Sukhomlynsky believed that nature is a living book from which a child should learn throughout life.

The article focuses on the relevance of the idea of nature- and culture-appropriate education: nature conservation (education of a responsible attitude towards nature); personality development (formation of a harmonious personality capable of living in harmony with nature and society); preparation for the future (creation of conditions for sustainable development).

Keywords: *F. Froebel; M. Montessori; K. Ushinsky; O. Sukhomlynsky; principle of nature-appropriateness; historical and pedagogical experience; ecological education; preschool children.*

Прийнято 17 липня 2025 року. Затверджено 30 серпня 2025 року